

Практичне заняття 3

Український «самвидав»: теми, ідеї, автори

Знання, необхідні для виконання роботи

Походження терміна «самвидав» історики пов'язують з іменем письменника І. Багряного. У 1929 р. у Харкові він випустив авторський збірник «Ave Maria», указавши видавництво «САМ».

В УРСР у 1960-1980-х роках «самвидав» став історичним явищем, засобом боротьби проти ненависного тоталітарного режиму, який намагався контролювати всі прояви суспільного життя, навіть думки, мрії та сподівання громадян. У цьому на перешкоді тоталітаризму поставав «самвидав». За його допомогою до зацікавлених громадян доходила позацензурна література. Це були заборонені художні, філософські, суспільно-політичні твори українських і зарубіжних авторів, передруки релігійних (богослужбових) книг, українські дореволюційні видання та видання, надруковані емігрантами, заяви, петиції, клопотання, листи учасників національно-визвольного руху.

Українська інтелігенція розглядала «самвидав» як форму втілення в життя свободи слова, гарантованої конституціями УРСР і СРСР, як «інтелектуальний» опір компартійним владоможцям. Найрадикальніші вбачали в «самвидаві» опір радянському режиму. За підрахунками вчених, наприкінці 1976 р. в Україні було видано понад 3 тис. документів такої літератури, як українських, так і російських дисидентів.

1. Перечитайте вірші й уривки. З'ясуйте причини й історичні обставини появи поданих творів. Сформулюйте ті суспільно-політичні проблеми, які порушені авторами. Визначте, з якими напрямками, ідеями та темами дисидентського руху співзвучні твердження уривків.

В. Симоненко

Злодій

Дядька затримали чи впіймали —

Дядька в сільраду ескортували.

Дядька повчали і докоряли:

«Як вам, дядьку, не ай-яй-яй

Красти на полі свій урожай!

У кого ви крали? Ви крали в себе.

Це ж просто сором — красти свій труд».

Дядько понуро тім'я теребив

І смакував махру.

Дядько кліпав товстими віями,

Важко дивитися в очі ганьби,

Важко йому із домашніми мріями

Враз осягнуть парадокси доби.

«Та воно, так, — у кулак кахикав, —

Красти погано... Куди вже гірш».

Рвисся з горлянки свавільним криком,

Мій неслухняний вірш!

Чому він злодій? З якої речі?

Чому він красти пішов своє?

Давить той клунок мені на плечі,

Сором у серце мені плює...

Дядька я вбити зневагою мушу,

Тільки у грудях клекоче гроза:

Хто обікрав, обскуб його душу?

Хто його совісті руки зв'язав?

Де вони, ті — відгодовані й сірі,

Недорікуваті демагоги і брехуни,

Що в'язи скрутили дядьковій вірі,

Пробираючись в крісла й чини.

Їх би за ґрати! Їх би до суду!

Їх би до карцеру за розбій!

Доказів мало??? Доказом будуть

Лантухи вкрадених вір і надій.

1962

Л. Костенко

Зоряний інтеграл (Уривок)

Плюс мінус життя.

Таблиця розмноження.

Квадратний корінь із мрій романтика.

Два пишем, три помічаєм.

Розношена

щоденна

проста

математика.

Душа підіймається до вищої.

Душа обчислює суму площ:

минуле — майбутнє — живі і знищені —

правда — поезія — атомний дощ.

Дракон — Атлант — телефон — калина —

віра — вірус — мільярди — нулі...

Життя оперує безконечно малими.

Ми всі поодинці — також малі.

Але з усмішки,

з потиску рук,

з брехні, убитої наповал,
історія — найскладніша з наук —
обчислює ЗОРЯНИЙ ІНТЕГРАЛ.
Із найдрібніших зоряних крихті
Вища математика світу!
З СУМИ БЕЗКОНЕЧНО МАЛИХ
ВИНИКАЄ БЕЗКОНЕЧНО ВЕЛИКЕ.
1963

Княжа гора

А завтра поїду. І, може, усе це — востаннє.
Цей берег... цей вітер... ці люди привітні в селі...
І вже з Петербурга буду пити листами
той спогад, ту мрію — жити на рідній землі!
І друзі там є. І «Слепую» писав я, і «Тризну».
А вірші ридають. Отак і життя промине.
Будь прокляті всі, хто відняв у мене вітчизну!
Але у вітчизни ніхто не одніме мене.

1972

В. Стус «З таборового зошита» (1982)

«Запис 5. ...Доведений до краю, я склав заяву до Верховної Ради СРСР з другою заявою про відмову від громадянства. Це було наприкінці 1978 р. У ній я писав, що заборона займатися творчою роботою, постійне приниження моєї людської та національної гідності, стан, за якого я відчуваю себе річчю, державним майном, яке КДБ вписало на своє conto; ситуація, за якої моє почуття українського патріотизму зведено в ранг державного злочину; національно-культурний погром в Україні — усе це змушує мене визнати, що мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином — це значить бути рабом. Я ж до такої ролі не

надаюся. Що більше тортур і знущань я зазнаю, то більшим стає мій опір проти системи наруги над людиною та її елементарними правами, проти мого рабства».

«Запис 8. ...Тільки божевільний може сподіватися на те, що офіційна форма національного життя може щось дати. Усе, що створено в Україні за останні 60 років, поточено бацилою недуги. Як може розвиватися національне дерево, коли йому врубано півкрони? Що таке українська історія — без істориків, коли немає ні козацьких літописів, ні історії Русі, ні Костомарова, Маркевича, Бантиш-Каменського, Антоновича, Грушевського? Якою може бути література, коли вона не має доброї половини авторів? І авторів першокласних — таких, як Винниченко, Хвильовий, Підмогильний. Ось і маємо прозу колгоспних підлітків — один співучіший за іншого, один солодший за іншого. З мовою сільської бабусі ...тобто типову колоніальну літературу-забавку. “Київ — то така прекрасна флора, але ж фауна!” — казав В. Некрасов. І як з ним не погодитися, бачачи цей набір холуїв від літератури, обозних маркітанток естетики ...що на трупі України витанцьовують хвацького гопака. Воістину, сказитися легше, аніж бути собою...»

2. За допомогою інтернет-мережі знайдіть статтю «З приводу процесу над Погружальським» (1964) Є. Сверстюка, відредаговану І. Світличним.

Дайте відповіді на запитання.

— Про яку страшну для української культури подію йдеться в статті? Знайдіть інформацію про розслідування та суд над Погружальським.

— Яку роль у житті суспільства автор відводить історії та архівам?

— Доведіть чи спростуйте тезу Є. Сверстюка, що в СРСР як колоніальній імперії було відновлено російський великодержавний шовінізм.

— Під яким «прикриттям» російський великодержавний шовінізм діяв в УРСР, з чим вів боротьбу?

— Автор стверджував, що під машкарою ушлявлення Т. Шевченка в УРСР насправді ведеться війна з Т. Шевченком. Що він мав на увазі?

— Які факти доводять, що подібна політика велася й проти інших народів СРСР?

— Є. Сверстюк ставив питання: «Хто ми? Для чого живемо? Куди нас ведуть?» Поясніть, чому народи, які не можуть дати відповіді на ці засадничі запитання самосвідомості, неминуче зникають.